

Kirkkotila oppimisympäristönä

Essi Ikonen

Artikkeli on julkaistu kirjassa [Uudistuva uskonnon opetus \(Kirjapaja 2017\)](#) ja julkaistaan kustantajan ja kirjoittajan luvalla osana [Tutki tilaa -materiaalia](#).

Kirkko kulttuurin kantajana

Kirkkorakennukset ovat keskeinen osa suomalaista kulttuuriympäristöä. Kirkko löytyy lähes jokaisesta kylästä, ja se kantaa mukanaan valtavan määrän paikallishistoriaa sekä laajempia kulttuurisia virtauksia. Monissa kylissä ja kaupungeissa kirkot ovat paikkakunnan vanhimpia rakennuksia ja niihin liittyy valtava määrä kertomuksia, ihmiskohtaloita ja tiivistynyttä historiaa. Kirkkorakennus on myös merkittävä tilallinen ja arkkitehtoninen elementti kylissä ja kaupungeissa. Kirkkorakennukset ja pappilat ovat usein olleet myös niitä harvoja paikkoja, joissa pienempien kylien ja syrjäseutujen ihmiset ovat saaneet kosketuksen taiteeseen ja kirjallisuuteen.

Kirkkorakennus toimii suurelle osalle suomalaisista monien merkittävien siirtymäriittien kuten häiden ja hautajaisten keskipisteenä. Kirkkotila juhlavuus, perinteisyys ja arvokkuus voivat alleviivata oman elämän tärkeiden hetkien arvoa. Perinteiden läsnäolo voi tuntua tärkeältä oman elämän suurissa hetkissä, vaikka kirkkotilaa ei kokisi uskonnollisesti merkittävänä paikkana. Perinteen läsnäolo – esimerkiksi ajatus siitä, että edesmennyt läheinen liittyy aiemmin samassa paikassa siunattujen satojen ja tuhansien ihmisten ketjuun – voi tuoda tilanteeseen arvokkuutta ja lohtua.

Uskonnollisten merkitysten lisäksi kirkkotila tarjoaakin hyvän mahdollisuuden oppia esimerkiksi paikallisia perinteitä, historiaa, maantiedettä, arkkitehtuuria ja taidetta. Esimerkiksi Saksassa kirkkotiloja hyödynnetään aktiivisesti uskonnon lisäksi myös muiden oppiaineen opiskelussa.

Kirkkotila uskonnollisten merkitysten avaajana

Kirkko ei ole enää samalla tapaa yhteisön keskipisteenä ja elämän rytmittäjänä kuin aiemmin. Nykypäivän lapsille ja nuorille ymmärrys kristillisestä tai ylipäänsä uskonnollisesta elämänmuodosta voi olla hyvinkin vieras. Monet kirkkoon kuuluvien ja uskonnonopetukseen osallistuvien lasten perheet eivät harjoita uskontoa tai osallistu uskonnollisen yhteisön toimintaan. Mikäli uskonnollinen elämäntapa ei ole oppilaalle tuttu, hänen voi olla hyvin vaikea ymmärtää uskonnollista kieltä ja uskontoa ilmiönä, sillä kielen merkitysten ymmärtäminen edellyttää sen elämäntavan ymmärtämistä, jossa kyseistä kieltä käytetään.

Uskonnon tapa käyttää kieltä on osittain erilainen kuin arkinen puhetapamme tai luonnontieteellinen kieli, jonka kautta maailmaa pääsääntöisesti kouluissakin tarkastellaan. Jos opetus keskittyy vain tiedon välittämiseen, uskonnon ilmiön ymmärtäminen voi olla vaikeaa, sillä uskonnon ilmiöön

liittyy keskeisesti myös kokemuksellinen puoli. Monia uskontoon liittyviä merkityksiä – kuten vaikkapa ajatusta pyhästä – voi olla helpompi ymmärtää sanattoman kokemuksen kautta kuin sanallisten selitysten avulla.

Kirkkotila kokoaa uskonnon ilmiön eri ulottuvuuksia yhteen: tila itsessään ilmentää Raamattua ja kristillistä oppia ja se toimii uskonnollisten rituaalien tapahtumapaikkana. Kirkossa tapahtuvat rituaalit rytmittävät vuoden kiertoa ja elämää sekä ilmentävät keskeisiä kristillisiä kertomuksia ja tapahtumia. Myös kirkon arkkitehtuuri, taide ja symboliikka ovat tarkasti mietittyjä: ne eivät ole sattumanvaraisia valintoja vaan niillä on tärkeä symbolinen viesti, joka tukee läsnäolijan kokemusta ja ymmärrystä kristinuskosta.

Oppimisympäristön ja oppijan autenttisuus

Kirkkotila tarjoaa autenttisen ympäristön uskonnollisten merkitysten oppimiseen ja ymmärtämiseen. Kirkkotilaa voi luonnehtia kokonaisvaltaiseksi oppimisympäristöksi, jossa jokainen elementti on huolellisesti mietitty välittämään ymmärrystä siitä, mitä on kristinuskon ilmiö. Monet uskonnon oppisisällöistä saavat kirkkotilassa konkreettisesti havaittavan ja käsin kosketeltavan hahmon. Kirkkotilassa voi myös kokea hiljaisuutta, kauneutta ja rauhaa, jotka ovat merkittävä osa uskonnon ilmiötä, mutta joita kouluympäristössä voi olla vaikea tavoittaa. Kirkkotila voi siis auttaa luokkahuonetta paremmin ymmärtämään, miten uskontoon liittyvät oppisisällöt kietoutuvat yhteen uskonnollisen elämänmuodon ja sen kielen kanssa, jota uskonto puhuu.

Oppimisen tutkimuksessa ja myös opetussuunnitelmassa korostetaan kokemuksellisuuden merkitystä. Uskonnonopetuksessa tulee kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten kokemuksellisuus toteutetaan siten, että se edistää oppimista ja ymmärtämistä, mutta jättää tilaa oppijan autenttisuudelle. Uskonnonopetus ei saa tähdätä uskontoon sitouttamiseen. Oppijan tulee voida muodostaa suhde uskontoon ja siihen liittyviin kysymyksiin siten, että hänelle tarjotaan välineet ymmärtää uskontoa sekä vapaus valita oma sitoutumisen asteensa ja kohteensa. Uskonnonopetus ei myöskään saa olla uskonnon harjoittamista.

Kirkossa työskentelyn tulee siis olla sellaista, että se kunnioittaa jokaisen henkilökohtaista vakaumusta ja jättää tilaa ihmettelylle. Tehtävien tulee olla avoimia siten, että jokainen voi lähestyä uskonnon kokemuksellista puolta omista lähtökohdistaan ja säädellä omaa ”läheisyyttään” uskontoon ja kirkkotilaan. Kirkossa työskentely voi luoda tilaa myös uskonnolliselle kokemukselle, mutta se ei voi olla työskentelyn tavoitteena. Esimerkiksi oppilaille voidaan antaa tehtäväksi etsiä kirkosta oma suosikkipaikka ja viettää siellä hetki. Näin oppilas voi itse määritellä minkälaisen suhteen hän tuohon paikkaan luo ja mitä hän siellä tekee tai kokee.

Koulu ja seurakunta yhteistyössä oppimisympäristön rakentajina

Kirkkotilaa oppimisympäristönä käytetään aina yhteistyössä paikallisen seurakunnan kanssa. Tämä on hyvä mahdollisuus myös toteuttaa opetussuunnitelman mukaista oppimisympäristöjen laajentamista ja yhteistyötä koulun

ulkopuolisten tahojen kanssa. On tärkeä ottaa huomioon seurakunnan toiveet siitä, mitä kirkossa voi tehdä, miten kirkossa ollaan ja mihin paikkoihin siellä voi mennä.

Kirkkovierailun sisältö tulee toteuttaa koulun lähtökohdista ja opetussuunnitelmaan toteuttaen. Tulee siis miettiä myös sitä, missä roolissa seurakunnan työntekijä on oppitunnin aikana. Jos seurakunnan työntekijä hoitaa osan opetuksesta, vaikkapa kertoo oppilaille kirkkotilasta, hänen tulee muistaa olevansa sitouttamattoman opetuksen asialla. Hän voi esimerkiksi kertoa, mikä on saarnatuolin virka ja mitä siellä tehdään, mutta hän ei voi pitää oppilaille saarnaa. Kanttori voi soittaa uruilla musiikkia ja vierailulla voidaan laulaa yksittäinen virsi, mutta oppilaita ei voi laittaa rukoilemaan.

Etenkin vanhemmat oppilaat hyötyvät myös siitä, jos heidän kanssaan keskustellaan avoimesti, mikä kirkossa on uskonnollista, mitä tarkoittaa uskonnonharjoitus ja miksi koulun opetukseen liittyvät kirkkovierailut ovat erilaisia kuin osallistuminen uskonnonharjoitukseen kirkossa. Tämä auttaa ymmärtämään uskontoa ilmiönä ja toimii samalla erilaisten vakaumusten kunnioittamiseen tähtäävänä asennekasvatuksena. Kun paikalla on sekä opettaja että uskonnollisen yhteisön edustaja, oppilaat saavat konkreettisen esimerkin näiden virkojen ja työtehtävien erilaisesta orientaatiosta. Seurakunnan työntekijä voi myös kertoa avoimesti siitä, mikä hänen työnsä ydintehtävä on.

Teknologia oppimisympäristön laajentajana kirkkotilassa

Myös kirkkotila-oppimisympäristöön voi kuulua teknologisia välineitä. Teknologisten välineiden valinnassa on tärkeä pohtia tavoitteita, joita teknologian mukaan tuomisella pyritään saavuttamaan, sekä kyseessä olevan oppimisympäristön luonnetta. Kirkossa voi olla tiettyjä rajoitteita sen suhteen, mihin on sopivaa fyysisesti mennä tai mihin voi koskea. Esimerkiksi alttaritauluun ei voi kiinnittää tehtäviä ja turvallisuustekijät saattavat rajoittaa urkuparvelle tai kellotorniin menemistä.

Teknologia voi auttaa ylittämään rajoitteita. Esimerkiksi hyödyntämällä lisätyn teknologian mahdollisuuksia on mahdollista ottaa myös rajoitteita sisältäviä kohteita osaksi oppimisympäristöä. Lisätyn todellisuuden teknologian avulla reaaliaikaisen ympäristön kohteisiin voidaan liittää virtuaalista sisältöä. Objektiin liitetty sisältö tulee näkyviin, kun kohdetta katsotaan mobiililaitteella. Näin tehtäviä tai informaatiota voi sijoittaa muun muassa alttaritauluun tai urkuihin. Lisätyn todellisuuden etuna on myös se, että tehtävistä ei jää tilaan jälkiä, mutta silti ne ovat siellä myös muiden käyttäjien löydettävissä oppituntien jälkeenkin.

Kirkkoon voi ottaa mukaan mobiililaitteita ja kannettavia tietokoneita, joiden avulla oppilaat voivat itse etsiä tietoa. On kuitenkin hyvä miettiä etukäteen, miten teknologian käyttö vaikuttaa tilassa olemiseen. Jos tavoitteena on rauhoittuminen ja läsnäolo, teknologian käyttö ei välttämättä tuo lisäarvoa vierailuun. Myös seurakunnan työntekijöillä saattaa olla hyvää osaamista teknologian hyödyntämisestä tai uusia tapoja hyödyntää teknologiaa. Tämä mahdollisuus muiden joukossa kannattaa kartoittaa, kun yhteistyötä lähdetään suunnittelemaan.

Kokemuksellinen orientaatio kirkkovierailuun

Kirkkovierailussa voi painottua kokemuksellinen lähestymistapa. Kirkon työntekijöiden kanssa voi keskustella ja sopia etukäteen siitä, mitä kirkossa voi tehdä. Esimerkiksi mahdollisuus kokeilla urkuja voi olla lapsille suuri kokemus.

Kirkossa voi myös käyttää aikaa luovaan toimintaan, esimerkiksi piirtämiseen tai kirjoittamiseen. Oppilaan oman elämäkatsomuksen muotoutumisen näkökulmasta voi joskus olla parempi vaihtoehto antaa oppilaiden kirjoittaa tai piirtää oman valintansa mukaan kuin ohjata työskentelyä johonkin tiettyyn aihepiiriin. Jo pelkkä oleskelu kirkkotilassa herättää erilaisia ajatuksia ja tunteita kuin luokkahuoneessa oleminen. Tämä poikkeama normaalista voi olla merkittävä luovuuden ja uudenlaisten näkökulmien lähde.

Kokemuksellisesti painottuneissa vierailuissakin on kuitenkin hyvä olla jokin tuottamistavoite. Tämä tavoite voi olla hyvin väljä, esimerkiksi yksi piirros, runo, lyhyt kirjoitelma tai valokuva. Tuottamistavoite antaa kuitenkin oppilaalle viestin, että vierailun tavoite ei ole vain vaeltaa päämäärättömästi vaan löytää jotain, joka tuntuu itsestä merkityksellisestä, jotain joka herättää ajatuksia, tunteita ja sitten työstää näitä asioita hieman omassa mielessään eteenpäin.

Tiedollinen orientaatio kirkkovierailuun

Usein kirkkovierailuihin halutaan sisällyttää tiedollisia tavoitteita. Myös tiedollisia tavoitteita voidaan toteuttaa oppilaslähtöisesti. Oppilaslähtöisessä vierailussa oppilaat saavat itse tutustua kirkkotilaan ja määritellä sen, mistä asioista haluavat tietää lisää. Esimerkiksi vanhemmilla oppilaille voi antaa tehtäväksi tehdä kysymyksiä kirkosta. Pienemmille oppilaille voi antaa jonkin esineen, jonka he voivat viedä paikkaan, josta haluaisivat kuulla kerrottavan. Tämän jälkeen kirkon työntekijä tai opettaja voi kertoa kyseisestä paikasta tai esineistä oppilaille. Työskentelyä voi myös ohjata tiettyihin teemoihin esimerkiksi ottamalla mukaan opetusmateriaalia, johon oppilaat saavat vierailun aikana tutustua.

Kirkkoon voi ottaa mukaan puhelimia ja tabletteja ja oppilaille voi antaa heille tehtäväksi etsiä itse tietoa valitusta asiasta. Oppilaat voivat esimerkiksi työskennellä ryhmissä tavoitteenaan selvittää tietyn esineen tausta ja merkitys. Työskentely voidaan koota esimerkiksi siten, että jokainen oppilasryhmä antaa 1–3 minuutin tietoiskun selvittämästään asiasta muille.

Tiedollisesti orientoinut vierailu voidaan toteuttaa myös kirkkoseikkailuna. Kirkkoseikkailuja voi järjestää monenlaisia, mutta yleisesti ajatuksena on, että oppilaat etsivät kirkosta tiettyjä paikkoja tai tehtäviä ja ratkaisevat niitä. Yksinkertaisimmillaan kirkkoseikkailu voi olla vaikkapa sellainen, että oppilaat saavat nähdäkseen kuvia kirkossa olevista yksityiskohdista ja heidän tehtävään on etsiä kohdat kirkosta ja selvittää, mitä ne ovat ja mikä niiden merkitys on. Lisää jännitystä kirkkoseikkailuun saa suunnittelemalla tehtävien sijainti siten, että oppilaiden tulee ratkaista jokin ongelma löytääkseen

varsinaisen tehtävän. Näin seikkailuun saa upotettua monenlaisten taitojen harjoittelua ja erilaisten tietojen oppimista: ongelmat ja tehtävät voi suunnitella siten, että niiden ratkaisu vaatii vaikkapa tiedonhakutaitoja, kykyä yhdistellä tietoa eri lähteistä, aiemmin opitun muistamista ja soveltamista.

Tehtäviä voi myös sijoittaa kirkkotilaan monin tavoin. Konkreettisten lappujen lisäksi voi käyttää esimerkiksi lisätyn todellisuuden teknologiaa, jolloin seikkailun jännitystaso kasvaa, kun oppilaat eivät voi suoraan nähdä tehtävälappuja vaan tehtävä tulee näkyviin vasta kun he katsovat oikeaa paikkaa mobiililaitteen avulla.

Oppiaineita integroiva orientaatio kirkkovierailuun

Oppiaineita integroivassa lähestymistavassa tavoitteena on oppia hahmottamaan kirkkotilaa eri oppiaineille tyypillisten näkökulmien kautta. Miten kauan kestää höyhenen leijailu alas urkupalvelta? Putoavatko yhteen sidotut höyhenet nopeammin kuin yksittäiset? Kuinka monta ihmistä mahtuu penkkeihin istumaan ja miten sen voisi saada selville? Mitä instrumentteja kirkkotilassa on ja miten niitä käytetään? Miten ääni liikkuu kirkkotilassa? Kirkkotilassa voi opiskella monia oppiaineita. Oppimisympäristön muutos verrattuna tavalliseen voi saada aikaan uusia oivalluksia ja mahdollistaa ymmärryksen rakentamista yli oppiainerajojen.

Kirkkoa voi hyödyntää myös uuden opetussuunnitelman mukaisen monialaisen opintokokonaisuuden luomisessa. Monialaisen opintokokonaisuuden voi toteuttaa esimerkiksi projektina, jonka aikana koulu ja seurakunta yhteistyössä rakentavat paikalliseen kirkkoon seikkailun, jota molemmat tahot voivat myös myöhemmin hyödyntää omassa toiminnassaan.

Mikäli kirkkoa hyödynnetään monialaisen projektin oppimisympäristönä, on hyvä huomioida se, että kirkko on myös sakraali eli pyhä tila. On tärkeää tiedottaa vanhempia projektista sekä miettiä etukäteen, miten mahdollistetaan kaikkien – myös uskonnonopetukseen kuulumattomien – oppilaiden tasavertainen ja erilaisia vakaumuksia kunnioittava osallistuminen projektiin. Monialaisissa kokonaisuuksissa on tärkeää, että eri oppiaineiden erilaiset tavoitteet ja orientaatiot näkyvät. Esimerkiksi elämäkatsomustiedossa ja uskonnossa on erilaiset oppimistavoitteet, jotka tulee huomioida tasapuolisesti.

Yhdessä oppilaiden kanssa voidaan esimerkiksi miettiä teemoja, joista osa voi olla sellaisia, että niiden parissa työskentely ei edellytä kirkossa käyntiä tai siellä työskentelyä. Kristinuskoon ja kirkkorakennuksiin liittyvä kulttuurihistoriallinen yleissivistys kuuluu kaikille, mutta sen opiskelu on kuitenkin mahdollisuus toteuttaa katsomussensitiivisesti, eli erilaisia vakaumuksia tukien ja kunnioittaen.

Tavoitteiden kirkastaminen ja oman polun löytäminen

Tärkeintä kirkkovierailun suunnittelussa on tavoitteen kirkastaminen. Miten kirkkovierailu edistää tavoitteita, joita haluan opetuksessani edistää? Miten vierailu palvelee opetussuunnitelman mukaista opetusta? Miten vierailu asettuu suhteessa muuhun opetukseeni? Kuinka paljon minulla on aikaa vierailun

valmisteluun?

Jo ennen tavoitteiden lukkoon lyömistä kannattaa olla yhteydessä seurakunnan työntekijöihin. Seurakunnissa on paljon osaamista, joka rikastuttaa myös koulutyötä ja josta opettaja voi saada uusia ideoita ja käytännön apua. Tavoitteiden kirkastuttua on helppo lähteä miettimään, minkälainen orientaatio itselle ja omalle ryhmälle parhaiten sopii ja lähteä luovasti rakentamaan omaa tapaa hyödyntää kirkkotilaa oppimisympäristönä.

Kirjallisuus

Cantell, Hannele (2015). Näin rakennat monialaisia oppimiskokonaisuuksia. Opetus 2000. Helsinki: PS-Kustannus.

Dalevi, Sören (2015). Kunskapen i kyrkorummet. Hur kyrkopedagogik skapar bredare förståelse av religion för skolelever. Prismet.

Huotari, Antti & Ikonen, Essi & Vainio Salla (2016). Lisätty todellisuus kirkkoseikkailun toteutuksessa. Osoitteessa: <http://uskontotuntiunelmia.blogspot.fi/2016/04/lisatty-todellisuus-kirkkoseikkailun.html>

Issakainen, Tytti (2005). Kotikirkko tutuksi viidellä aistilla. Kirkkopedagogiikan opas. Helsinki: Lasten Keskus.

Kangasmaa, Tiina (2008). Kirkkovierailu eri orientaatioiden näkökulmasta. – Lapsenkaltainen.

Toim. Tiina Kangasmaa & Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma. Uskonnolliskatsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.

Luodeslampi, Juha & Väisänen, Liisa (2010). Uskosta taiteeseen. Helsinki: Lasten Keskus.

